

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Biblioteki publiczne dla dzieci i młodzieży w PRL-u

Author: Hanna Langer

Citation style: Langer Hanna. (2014). Biblioteki publiczne dla dzieci i młodzieży w PRL-u. W: K. Heska-Kwaśniewicz, K. Tałuc (red.), "Literatura dla dzieci młodzieży. T. 4" (S. 224-252). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Biblioteki publiczne dla dzieci i młodzieży w PRL-u

HANNA LANGER

Zapisami w *Dekrecie z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi* biblioteki publiczne włączono do ogólnokrajowej sieci bibliotecznej, zaznaczając, że: „Biblioteki powszechne służą czytelnictwu w najszerszym zakresie, wychowaniu społecznemu, kształceniu ogólnemu i zawodowemu oraz kulturalnej rozrywce wszystkich obywateli Państwa lub określonego terenu. Dla wykonywania tych zadań każda biblioteka powszechna powinna posiadać księgozbiór dla dorosłych, odrębny księgozbiór dla młodzieży i dzieci oraz czytelnię zaopatrzoną w czasopisma bieżące”¹. Biblioteki podzielono na publiczne (utrzymywane przez państwo lub inne związki publicznoprawne); społeczne (będące własnością stowarzyszeń lub instytucji społecznych), prywatne (należące do instytucji lub osób prywatnych i przystosowane do społecznego udostępnienia) oraz domowe (służące do osobistego użytku ich właścicieli).

Centralny nadzór nad bibliotekami pełnił minister oświaty przy pomocy Wydziału Bibliotek, w marcu 1946 roku przekształconego w Naczelną Dyrekcję Bibliotek² (obejmującą trzy wydziały: Bibliotek Powszechnych i Szkolnych; Bibliotek Naukowych; Księgarsko-Wydawniczy) — urząd sprawujący bezpośrednią kontrolę fachową nad bibliotekami. W województwie sprawami bibliotek zajmowały się kuratoria okręgu szkolnego, a w powiecie inspektorzy szkolni. W 1950 roku w miejsce kuratoriów okręgów szkolnych powołano wydziały oświaty prezydiów wojewódzkich rad narodowych, zadania inspektoratów szkolnych przejęły zaś wydziały prezydiów powiatowych rad narodowych. Od 1951 roku biblioteki publiczne podlegały Ministerstwu Kultury i Sztuki przez Centralny Zarząd Biblio-

---

¹ *Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*. „Dziennik Ustaw” 1946, Nr 26, poz. 163, art. 8.

² *Zarządzenie Wewnętrzne Nr 3 Ministra Oświaty z dnia 12 marca 1946 r. o utworzeniu Naczelnej Dyrekcji Bibliotek*. Dokument powielony. Za: J. M a j: *Biblioteki publiczne 1945—1990 na tle innych instytucji kultury*. Warszawa 1996, s. 21.

tek³ (zastąpił on Naczelną Dyрекcję Bibliotek), zmieniony w 1957 roku w Departament Bibliotek, a w roku następnym — połączony z Departamentem Pracy Oświatowej i funkcjonujący pod nazwą Departament Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek⁴.

Zgodnie z przywołanym wcześniej dekretem, powiązane organizacyjnie z bibliotekami publicznymi biblioteki dla dzieci funkcjonowały jako oddziały lub filie przeznaczone wyłącznie do obsługi dzieci bądź też obejmowały wydzielone księgozbiory w ogólnych placówkach bibliotecznych. Brak odpowiednich aktów wykonawczych do dekretu sprawił, że w pierwszych powojennych latach biblioteki dla dzieci powstawały spontanicznie, w znacznym stopniu dzięki inicjatywom społecznym, dlatego początkowo działało kilka sieci równoległych. Z czasem biblioteki te zlikwidowano lub zostały one wchłonięte przez sieć publiczną.

Pierwsze powojenne biblioteki publiczne dla dzieci udostępniono w 1945 roku. W Warszawie było to możliwe m.in. dzięki temu, że

Stawiły się [...] do pracy wszystkie [bibliotekarki — H.L.], które przeżyły: w Bibliotece Publicznej — Maria Gutry, Barbara Groszlikowa-Groniowska, Stefania Wortman, Felicja Neubert, Romana Łukaszewska, a w Bibliotece dla dzieci RTPD — Maria Arnoldowa, Ewa Rawicz, Janina Cygańska, by w Warszawie, najbardziej zniszczonym mieście, odrodzić idee biblioteki dla dzieci — miejsca spotkania dziecka z książką i pięknem, miejsca, gdzie można było wspomagać proces wychowania młodego pokolenia przez rozbudzanie indywidualnych zainteresowań, aktywności i samodzielności w zdobywaniu wiedzy oraz wrażliwości na piękno⁵.

Na warszawskim Żoliborzu już 21 lutego działalność wznowiła biblioteka Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci⁶ (w 1949 roku Towarzystwo połączyło się z Chłopskim Towarzystwem Przyjaciół Dzieci i powstało Towarzystwo Przyjaciół Dzieci — TPD). Z bibliotek publicznych w kwietniu uruchomiono m.in. I Wypożyczalnię dla Dzieci i Młodzieży w Łodzi, a w lipcu Bibliotekę dla Dzieci

---

³ Ustawa z dnia 31 października 1951 r. o przekazaniu Ministrowi Kultury i Sztuki zakresu działania Ministra Oświaty w przedmiocie bibliotek i zbiorów bibliotecznych. „Dziennik Ustaw” 1951, Nr 58, poz. 400.

⁴ S. B a d o Ń: *Publiczne biblioteki powszechne w województwie szczecińskim w latach 1945—1964*. Szczecin—Poznań 1969, s. 9; G. G u l i Ń s k a: *Biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne w Kielcach w latach 1945—1975*. Kielce 1992, s. 17; P. L e c h o w s k i: *Problemy i organizacja bibliotekarstwa publicznego w Polsce w latach 1945—1951*. „Roczniki Biblioteczne” 2011, s. 91—112; J. M a j: *Biblioteki publiczne 1945—1990...*, s. 19—21.

⁵ B. B i a ł k o w s k a: *Maria Gutry (1899—1988)*. W: *Żyją w naszej pamięci. Wspomnienia o pracownikach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*. Red. i przedmowa J. J a g i e l s k a, T. J e d y n a k. Warszawa 2006, s. 64—65.

⁶ Robotnicze Towarzystwo Przyjaciół Dzieci już w okresie międzywojennym prowadziło w Warszawie bibliotekę dla dzieci. Zob. *Biblioteki dla dzieci w Polsce*. Odb. z „Bibliotekarza — Biuletynu Biblioteki m.st. Warszawy” 1934/1935, nr 3—4—5. Warszawa 1934.

— filię Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy na Pradze, zorganizowaną przez Groszlikową-Groniowską i Wortman w salce pałacyku przy ulicy Pięknej. We wrześniu 1945 roku z czytelników praskiej biblioteki dziennie korzystało przeciętnie 28 czytelników, w listopadzie — 120, a w grudniu — 127. Na spotkania poświęcone opowiadaniu baśni przychodziło do 250 słuchaczy. Wzmocniony ruch odwiedzin sprawił, że bibliotekę udostępniano na dwie zmiany. W październiku rozpoczęła pracę druga biblioteka dla dzieci w Warszawie — przy ulicy Estońskiej⁷.

W 1945 roku działalność wznowiła Sekcja Bibliotek Dziecięcych Biblioteki Publicznej w Warszawie. Praca Sekcji obejmowała: organizowanie nowych placówek, szkolenie pracowników, dobór literatury beletrystycznej (podstawą były, tak jak przed wojną, recenzje Komisji Oceny działającej przy Muzeum Książki Dziecięcej, sporządzane przez wszystkie bibliotekarki dziecięce w Warszawie; Komisja porównywała opinie z oficjalnymi recenzjami Komisji Oceny Książek Ministerstwa Oświaty — do 1949 roku w zebraniach brały udział także bibliotekarki Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci) i popularnonaukowej, kontrolę placówek, poradnictwo w zakresie bibliotek dziecięcych. W Sekcji zorganizowano też księgozbiór rezerwowy książek popularnonaukowych (w 1949 roku liczył około 500 tytułów), które biblioteki wypożyczały na krótki czas — dla sprawdzenia, czy publikacja będzie wykorzystywana w placówce lub dla zaspokojenia jednorazowego zapotrzebowania⁸.

W latach 1945—1949 liczba warszawskich bibliotek publicznych dla dzieci wzrosła do 16. W placówkach stale zwiększała się też frekwencja (z 22 894 czytelników w 1945 roku do 247 397 w 1948 roku) oraz liczba podejmowanych zadań, wśród których można wyróżnić: opowiadanie baśni i głośne czytanie (odpowiednio 49 i 397), odczyty (3 i 42), tworzenie plakatów (34 i 228), organizowanie wycieczek, zebrań czytelników i ćwiczeń (8 i 246) oraz sporządzanie wystawek (w 1948 roku — 82)⁹. W 1948 roku w Warszawie otwarto Centralę Bibliotek Ruchomych dla Dzieci, która zaopatrywała w książki punkty biblioteczne w Warszawie oraz kolonie i ogrody jordanowskie. Centrala dopożyczała też dziecięce wydawnictwa wypożyczalniom dla dorosłych, które obsługiwały również dzieci. Księgozbiór Centrali obejmował publikacje dla czytelników w wieku od 8 do 14 lat i pod koniec 1960 roku liczył 17 537 woluminów. Centrala udzielała także po-

⁷ M. Arnoldowa: *Biblioteka Dziecięca Centralnego Ośrodka Higieniczno-Wychowawczego TPD (Warszawa—Żoliborz)*. „Bibliotekarz” 1949, nr 11—12, s. 195—198; M. Gutry: *Rozwój bibliotek dla dzieci w Polsce na przestrzeni półwiecza*. „Bibliotekarz” 1973, nr 7/8, s. 207; Eadem: *Warszawskie biblioteki dla dzieci*. W: *Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie*. Red. S. Tazbir. Warszawa 1961, s. 712; J. Papuzińska: *Edukacyjne funkcje bibliotek publicznych dla dzieci*. W: *Biblioteka i informacja w systemie edukacji*. Red. M. Drzewiecki. Warszawa 1994, s. 88.

⁸ B.G.: *Rola Sekcji Dziecięcej Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*. „Bibliotekarz” 1949, nr 11—12, s. 193; M. Gutry: *Warszawskie biblioteki dla dzieci...*, s. 715—716.

⁹ B.G.: *Rola Sekcji Dziecięcej...*, s. 194—195.

mocy instrukcyjnej w zakresie prowadzenia punktu bibliotecznego, a zwłaszcza pracy z książką dla dzieci¹⁰.

W organizacji obsługi bibliotecznej młodych czytelników szczególnie udział miało TPD. Prowadzenie przez Towarzystwo wielu różnych placówek, oprócz bibliotek m.in. szkół, domów dziecka, burs i świetlic, sprzyjało nawiązywaniu kontaktów między tymi instytucjami. Wspomniana wcześniej żoliborska biblioteka TPD współpracowała m.in. z warszawską Poradnią Higieniczno-Wychowawczą. Bibliotekarki mogły zasięgać w niej porad w sprawach wychowawczych, zaś Poradnia kierowała do biblioteki dzieci trudne, dostrzegając pozytywny wpływ biblioteki i bibliotekarek na podopiecznych. Biblioteka współpracowała też z pobliską świetlicą, która przygotowywała inscenizacje, recytacje, widowiska, z kolei biblioteka pomagała dzieciom w nauce. W latach 1948—1949 otwarto kolejne biblioteki TPD, m.in. w Kazimierzu nad Wisłą, Wągrowcu, Kaliszu i Kamiennej Górze. W listopadzie 1949 roku udostępniono dzieciom czytelnię we wsi Okunin koło Nowego Dworu Mazowieckiego. W końcu 1949 roku Towarzystwo prowadziło 13 czytelni i 3 wypożyczalnie (z księgozbiorem liczącym 15 669 dzieł), w których — jak stwierdziła Maria Arnoldowa — „Staranny dobór odpowiednich książek i czasopism pomaga w realizacji wychowania socjalistycznego”¹¹.

Sekcja Bibliotek Dziecięcych TPD dążyła do przekształcania bibliotek działających w świetlicach i domach dziecka w placówki otwarte, jeśli tylko istniały odpowiednie warunki lokalowe i personalne. Przy okręgach i większych oddziałach Sekcja starała się tworzyć biblioteki ruchome, obsługujące zimą świetlice, a latem kolonie. Zdecydowano się również na ograniczenie księgozbiorów w bursach i internatach do dzieł podstawowych, zakładając, że młodzież będzie korzystać z bibliotek samorządowych. Pod koniec 1949 roku kwestie czytelnictwa dzieci szczególnie podjęto w dwóch oddziałach — Warszawie i Wrocławiu, w których biblioteki świetlicowe zmieniono w placówki dostępne dla wszystkich dzieci. W Warszawie funkcjonowały wówczas 2 wypożyczalnie i 5 czytelni, których księgozbiór liczył w listopadzie 6 628 tomów. Oddział warszawski otworzył też centralę bibliotek ruchomych, dysponującą 1 543 dziełami wypożyczanymi koloniam i świetlicom. Z kolei w czytelni we Wrocławiu zgromadzono 991 dzieł, w centrali — 2 678, a liczba użytkowników w roku szkolnym 1948/1949 wynosiła 27 788. W 1951 roku TPD zrezygnowało z prowadzenia bibliotek dziecięcych, z których część przejął Centralny Zarząd Bibliotek (CZB), pozostałe powierzono szkołom TPD¹².

¹⁰ *Miejska Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy. Przewodnik*. Oprac. W. Żukowska. Red. R. Przelaskowski. Warszawa 1962, s. 44—45.

¹¹ M. Arnoldowa: *Biblioteka Dziecięca Centralnego...*, s. 195—198; M.G. [M. Gutry]: *Akcja biblioteczna T.P.D.* „Bibliotekarz” 1949, nr 11—12, s. 184.

¹² F. Bursowa: *Rola i zadania publicznych bibliotek powszechnych dla dzieci na tle obecnego ich stanu organizacyjnego*. W: *Zagadnienia czytelnictwa dziecięcego*. [Red. odpowiedzialny T. Łepkowski]. Warszawa 1953, s. 22—23; M.G. [M. Gutry]: *Akcja biblioteczna T.P.D...*, s. 184—186.

Na początku lat 50. Centralna Rada Związków Zawodowych (CRZZ) we współpracy z Centralnym Zarządem Bibliotek rozpoczęła organizowanie bibliotek dziecięcych w domach kultury i klubach robotniczych¹³. Instrukcja CRZZ z 1951 roku określała księgozbiór, który powinien składać się z literatury pięknej, społeczno-politycznej, popularnonaukowej, młodzieżowej i fachowej¹⁴. Problematykę upowszechniania czytelnictwa wśród dzieci podjęto dopiero w 1955 roku. Wydano wówczas okólnik o współpracy szkół i wydziałów oświaty ze związkami zawodowymi, w którym czytamy:

Praca wychowawcza wśród dzieci w placówkach kulturalno-oświatowych powinna być rozwijana w duchu patriotyzmu i umiłowania pracy, powinna wyrabiać u dzieci silną wolę i zalety moralne, pogłębiać ich wiedzę, rozszerzać polityczne, kulturalne i techniczne zainteresowania oraz wzmacniać zdrowie. W tym celu należy [m.in. — H.L.] rozwijać w bibliotekach związkowych czytelnictwo wśród dzieci, pomagać im w doborze książek (w nawiązaniu do programów szkolnych), przyzwyczajając dzieci do systematycznego czytania. Zorganizować we wszystkich WDK oddzielne biblioteki dziecięce, a w pozostałych bibliotekach wydzielić „półki dziecięce”. Organizować imprezy czytelnicze dla dzieci (konferencje czytelnicze, spotkania z pisarzami, głośne czytanie i recytacje)¹⁵.

W pierwszym dziesięcioleciu powojennym w kraju otwierano od 12 do 15 bibliotek rocznie. W styczniu 1952 roku działały w Polsce 103 biblioteki publiczne dla dzieci — jako wypożyczalnie lub czytelnie albo obie formy udostępniania zbiorów. Biblioteki były rozmieszczone nierównomiernie: 69% wszystkich placówek funkcjonowało w ośmiu miastach (Warszawa, Łódź, Poznań, Gdańsk, Bydgoszcz, Toruń, Gdynia, Szczecin), najmniej w Kielcach, Białymstoku, Krakowie, Katowicach, Zielonej Górze i Rzeszowie. Także rozkład bibliotek w poszczególnych województwach był nieregularny. Brakowało ich zwłaszcza w województwach: łódzkim, białostockim, olsztyńskim, rzeszowskim i szczecińskim. Z kolei najbardziej równomiernie placówki te były rozmieszczone w województwie poznańskim i wrocławskim¹⁶.

Większość bibliotek w pierwszych kilku latach powojennych rozpoczynała i rozwijała działalność w bardzo trudnych warunkach, szczególnie lokalowych.

¹³ *Dyskusja i podsumowanie obrad. W: Zagadnienia czytelnictwa dziecięcego...*, s. 56.

¹⁴ E. K u ź m a: *Polityka kulturalna PPR—PZPR na Lubelszczyźnie w latach 1944—1956*. Zamówienie 2009, s. 111.

¹⁵ *Okólnik Nr 18 z 30 lipca 1955 r. (SO7-3493/55) o współpracy szkół i wydz. oświaty ze związkami zawodowymi w zakresie realizacji uchwały CRZZ w sprawie pracy związków zawodowych w dziedzinie wychowania i opieki nad dziećmi*. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1955, Nr 11, poz. 102.

¹⁶ B. B i a ł k o w s k a: *Wybrane zagadnienia organizacji i wyposażenia bibliotek publicznych dla dzieci i młodzieży*. Warszawa 1992, s. 12; F. B u r s o w a: *Rola i zadania publicznych...*, s. 23.

Skrajnym przykładem może być biblioteka w Ostrowie (Poznańskie), która na początku działalności przejęła z wypożyczalni dla dorosłych 325 czytelników, a po dziesięciu latach na tej samej powierzchni (18 m²) obsługiwała prawie 2 500 czytelników. Choć na początku lat 50. większość placówek miała własne lokale (70,5%), należy pamiętać, że często były to pomieszczenia jednoizbowe i ciasne. Prawie 30% bibliotek mieściło się w szkołach (szczególnie w Warszawie), w których niejednokrotnie łamano zasadę powszechności i korzystanie ze zbiorów umożliwiano tylko uczniom danej szkoły¹⁷.

W zdecydowanie lepszej sytuacji znajdowała się pierwsza czytelnia dla dzieci we Wrocławiu, którą otwarto pod koniec 1950 roku i aż do 1953 roku była jedyną placówką dla dzieci w tym mieście. Stała się wzorem dla później powstających bibliotek. Dzięki działaniom dyrekcji Miejskiej Biblioteki Publicznej we Wrocławiu czytelnia od samego początku miała starannie dobrany księgozbiór. Zaznaczyć jednak trzeba, że rozwój wrocławskich placówek dziecięcych hamowany był zazwyczaj brakiem lokali. Polepszenie sytuacji nastąpiło w latach 50., choć jeszcze na początku lat 60. filie biblioteczne mieściły się najczęściej w małych posklepowych pomieszczeniach. Od 1955 roku zaczęto tworzyć biblioteki dzielnicowe, które przystąpiły do poszerzania sieci bibliotecznej, skoncentrowano się także na lepszej obsłudze dzieci. Do 1959 roku 4 biblioteki dzielnicowe we Wrocławiu miały swoje oddziały dziecięce. W latach 1960—1970 powstało ich 26. Ponieważ, tak jak w całej Polsce, we Wrocławiu otwierano zbyt mało placówek dla dzieci, obsługę biblioteczną najmłodszych prowadziły biblioteki ogólne dla dorosłych i dzieci. Księgozbiory dziecięce w tych bibliotekach były skromne, toteż zainteresowanie nimi wśród wrocławskich dzieci nie było duże. W 1957 roku na jednego czytelnika dziecięcego przypadało 2,6 wolumina i był to najniższy wskaźnik w Polsce wśród miast wydzielonych z województw. Brakowało literatury przygodowej, podróźniczej, której zbyt mało było także na rynku wydawniczym¹⁸.

Ponadto przy centralnym zakupie literatura dla dzieci była przekazywana we wspólnym rozdzielniku bibliotekom powszechnym dla dorosłych. Korzystna zmiana nastąpiła po wydzieleniu oddziałów i filii dla dzieci, które zaopatrywano w pierwszej kolejności. Dopiero później literaturę dla dzieci dostarczano do ogólnych bibliotek publicznych. Potrzeby czytelnicze zaspokajały odtąd przede wszystkim biblioteki specjalnie przeznaczone dla najmłodszych czytelników, a później cała sieć bibliotek publicznych, w których wydzielono księgozbiory dla dzieci¹⁹.

Na początku lat 50. Feliksa Bursowa wskazała konieczność zwrócenia uwagi na ideologiczne i wychowawcze aspekty gromadzenia zbiorów oraz większą

¹⁷ F. Bursowa: *Rola i zadania publicznych...*, s. 24; M. Gutry: *Warszawskie biblioteki dla dzieci...*, s. 713; W. Dudziak: *Biblioteki dziecięce w województwie poznańskim (1951—1967)*. „Informator Bibliotekarza Wielkopolskiego” 1968, nr 1, s. 47.

¹⁸ Z. Sierykow: *25-lecie bibliotek dziecięcych m. Wrocławia (1950—1975)*. „Bibliotekarz” 1976, nr 11—12, s. 293—294.

¹⁹ F. Bursowa: *Rola i zadania publicznych...*, s. 24—25.

dbałość planowania pracy wychowawczej i kierowania czytelnictwem dziecięcym²⁰. Stwierdzenie to wiązało się z ówczesną sytuacją polityczną w Polsce.

Tworzona od podstaw sieć bibliotek publicznych była przez prawie 45 lat jednym z instrumentów ideologizacji społeczeństwa, choć oczywiście udział w tym zadaniu przebiegał z różnym natężeniem, w zależności od fluktuacji politycznych. W dziele przekształcania narodowej pamięci sterowano gromadzeniem zbiorów, poprzez usuwanie jednych książek i niedopuszczenie do zakupu innych, tworzenie (głównie w bibliotekach naukowych) zasobów zastrzeżonych, eufemistycznie określanych [...] jako „szczególnie chronione”, prowadzenie dla nich osobnych katalogów, pomijanie w bibliografiach wydawnictw emigracyjnych i drugiego obiegu, udostępnianie ich za poręczeniem itp.²¹

W roku 1945 oraz w latach 1949—1955²² przeprowadzono akcję oczyszczania księgozbiorów bibliotek powszechnych, szkolnych, społecznych, bibliotek urzędów i instytucji państwowych oraz wypożyczalni dochodowych i księgarń prywatnych z książek określanych w piśmie Kancelarii Rady Państwa z 4 lipca 1949 roku jako „złych, wrogich ustrojowi ludowemu i społecznie szkodliwych”. Pierwszych samowolnych selekcji księgozbiorów dokonywali, niemający zezwolenia władz ani fachowego przygotowania, przedstawiciele lewicowych partii politycznych na początku 1945 roku. Ponadto, tłumacząc troską o zagrożone zniszczeniem bezcenne zbiory, 12 marca 1945 roku Ministerstwo Oświaty powołało Komisję Oceny Książek. Zajął się ona jednak przede wszystkim wycofywaniem z obiegu wydawnictw niezgodnych z ideologią komunistyczną, czyli pozycji, które „ze względu na swoje tendencje antydemokratyczne są sprzeczne z ideologią Polski demokratycznej”²³. Do chwili opracowania centralnego wykazu książek podlegających wycofaniu, podkomisje biblioteczne dokonywały weryfikacji tytułów. W skład podkomisji wchodził przedstawiciele władzy szkolnej, Ministerstwa Informacji i Propagandy, Ministerstwa Kultury i Sztuki, kierownik i właściciel biblioteki. Dzieła „nieodpowiednie” pakowano i umieszczano w miejscu niedostępnym dla czytelników, a wykazy tych dzieł wysyłało do Wydziału Bibliotek w Warszawie²⁴. Podobnie

²⁰ Ibidem, s. 32.

²¹ J. Kołodziej ska: *Biblioteki publiczne wobec samorządów terytorialnych*. „Przegląd Biblioteczny” 1990, z. 1/2, s. 24.

²² Na ten temat zob. m.in.: G. Gulińska: *Ideologiczne selekcje księgozbiorów w Polsce w latach 1944—1956 ze szczególnym uwzględnieniem bibliotek szkolnych Kielc*. „Kieleckie Studia Bibliologiczne” 2001, T. 6, s. 49—59; A. Kempa: *Literatura źle obecna*. „Poradnik Bibliotekarza” 1989, nr 5, s. 28—29.

²³ *Pismo Ministerstwa Oświaty z dnia 12.3.1945 r. (Nr. Bibl. 1660/45) w sprawie doboru książek w bibliotekach powszechnych*. „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego” 1945, Nr 1, poz. 25; E. Kuzma: *Działalność kulturalno-oświatowa...*, s. 98.

²⁴ W czasie I Konferencji Krajowej Kierowników i Delegatów Wojewódzkich Biur Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (23—25 maja 1945 roku) Centralne Biuro Kontroli Prasy omówiło

postępowano z książkami, które w latach 1944—1945 społeczeństwo — odpowiadając na wezwanie władz oświatowych — składało jako dary lub zwroty mienia bibliotek przedwojennych. W ten sposób komuniści pozyskali wiele pozycji niewygodnych lub wręcz wrogich wobec nowej rzeczywistości. Z kolei dzięki rozporządzeniu Ministerstwa Oświaty z 24 stycznia 1948 roku, nakładającym obowiązek rejestrowania wszystkich bibliotek publicznych, szkolnych i społecznych posiadających ponad 50 tomów, władze znały nie tylko dokładną liczbę bibliotek, lecz także mogły je kontrolować pod względem zawartości księgozbioru. 12 marca 1954 roku Ministerstwo Kultury i Sztuki powołało przy CZB Komisję Oceny Księgozbiorów w Bibliotekach Powszechnych. Zajął się ona oceną zbiorów, opiniowaniem zasad selekcji poszczególnych pozycji, gdy „budzą wątpliwości, co do wartości: politycznej, literackiej lub naukowej”. W Komisji działały dwa zespoły: beletrystyki i literatury polityczno-społecznej. Zespół literatury dla dzieci i młodzieży wstrzymał swą pracę ze względu na utworzenie komisji w tym zakresie przez Ministerstwo Oświaty. Regulamin mówił o „ścisłej poufności” posiedzeń. Jednocześnie uchylono zarządzenie z 31 marca 1952 roku w sprawie powołania Komisji Selekcji Książek w Bibliotekach Publicznych oraz z 30 czerwca 1953 roku, ustanawiające Komisję Selekcji Księgozbiorów Naukowych²⁵.

Wśród wydawnictw podlegających wycofaniu znalazły się m.in. książki autorów związanych z obozem piłsudczykowskiem, szerzące kult marszałka, dzieła antykomunistyczne, przybliżające ideologię faszystowską, traktujące o wierze i Kościele. Centralny Zarząd Bibliotek wpływał na politykę gromadzenia nie tylko przez usuwanie książek „szkodliwych”, lecz także tworzenie wykazów książek o „bezsprzecznej wartości”²⁶. Jak stwierdziła Gutry,

Od r. 1949 na skutek surowej selekcji księgozbiorów i usuwania wielu książek atrakcyjnych (przeważnie o tematyce przygodowej) zniechęcono dzieci do czytania. Przyczyną najważniejszą [dla spadku czytelnictwa — H.L.] była jednak tendencja ogarnięcia przez szkołę wszystkich zajęć pozalekcyjnych dziecka i kierowanie jego życiem poza szkołą. Stąd wpływa hamowanie, a często uniemożliwianie dzieciom korzystania z bibliotek publicznych²⁷.

Zakup literatury dziecięcej w bibliotekach publicznych cechował się powolnym wzrostem: od 18% w 1957 roku do 19,5% w roku 1963, przy wypożycze-

---

spisy książek do wycofania, które następnie przesłano do województw. Ministerstwo Oświaty przedstawiło wówczas zakres działalności Komisji Oceny Książek. E. K u ź m a: *Polityka kulturalna PPR—PZPR...*, s. 117.

²⁵ Ibidem, s. 98—110, 127; E. K u ź m a: *Działalność kulturalno-oświatowa...*, s. 103.

²⁶ G. G u l i ń s k a: *Biblioteki publiczne, szkolne i pedagogiczne...*, s. 33—37.

²⁷ M. G u t r y: *Warszawskie biblioteki dla dzieci...*, s. 713.

niach osiągających odpowiednio: 36,9% i 37%. W 1963 roku liczba udostępnianych dzieciom książek była ponad dwukrotnie większa niż liczba wypożyczeń beletrystyki dla dorosłych.

Natomiast w bibliotekach gromadzkich czytelnictwo dzieci traktuje się raczej wstydliwie. Bardzo niechętnie ujawnia się fakt, że to właśnie dzieci stanowią podstawową grupę czytelników. Księgozbiory z działu dziecięcego [...] w bibliotekach gromadzkich przedstawiają w większości wypadków żaloszny widok. Zszywane, sklejane, brudne do ostatnich granic, mają nieś wiedzę i sztukę, kształtować gusta i wyrabiać wrażliwość estetyczną. Tu właśnie trzeba szukać przyczyn powodujących, że zaledwie 32% dzieci wiejskich objętych nauczaniem w szkole podstawowej korzysta z bibliotek publicznych²⁸.

Ministerstwo Kultury i Sztuki miało wpływ nie tylko na gromadzone księgozbiory, lecz także na działalność wychowawczą bibliotekarzy, m.in. przez opracowywanie co roku, zwłaszcza w latach 60., szczegółowych wytycznych do pracy z dziećmi oraz ramowych regulaminów konkursów. Wiele bibliotek chętnie brało udział w konkursach, m.in. „Poznaj swój kraj”, „Jedziemy w świat”, „Wędrujemy po Polsce śladem XX-lecia”²⁹.

Początkowo organizacja i działalność bibliotek dla dzieci nie były unormowane. Brakowało wytycznych dotyczących wielkości księgozbioru (wydzielanego najczęściej z wypożyczalni dla dorosłych), norm wiekowych dla czytelników w bibliotekach dla dzieci (w Warszawie za górną granicę wieku przyjęto 14 lat, w Łodzi 16, a później 18 lat), zasad opracowywania i udostępniania książek. Ponadto niezbędną dokumentację uzależniono od placówki macierzystej, ponieważ władze centralne nie wymagały przekazywania danych o bibliotekach dziecięcych, w tym np. liczby czytelników do lat 14. Co więcej: „Wykazanie dużej liczby dzieci w stosunku do dorosłych było rzeczą niemal wstydliwą. Przewaga młodych czytelników nie była dobrze widziana, więc ich ukrywano, podając ogólną sumę czytelników” — jak stwierdziła Gutry³⁰. W latach 60. dzieci w wieku od 7 do 14 lat stanowiły zazwyczaj około 30% wszystkich czytelników bibliotek gromadzkich, przy czym w wielu miejscowościach wskaźnik ten sięgał 70%. Stopień udostępniania zbiorów bibliotecznych dzieciom powinien odpowiadać strukturze księgozbioru — tymczasem literatura przeznaczona dla dzieci obejmowała tylko 22% książek — oraz kwalifikacją pracowników, z których wielu nie miało przygotowania pedagogicznego,

²⁸ S. Siekierski, J. Ankudowicz: *Uzupełnianie i wykorzystanie zbiorów w bibliotekach publicznych i związków zawodowych w latach 1960—1963*. Warszawa 1965, s. 35—36, 112—114.

²⁹ Z. Sierykow: *25-lecie bibliotek dziecięcych...*, s. 295. Zob. też m.in.: M. Sękowska: *30-lecie działalności pierwszej publicznej biblioteki dla dzieci w Wałbrzychu*. „Książka i Czytelnik” 1984, nr 4, s. 39.

³⁰ M. Gutry: *Rozwój bibliotek dla dzieci...*, s. 208.

często nawet wykształcenia średniego³¹. W okresie powojennym, kiedy akcentowano zadania propagandowo-wychowawcze stawiane bibliotekom publicznym, które z instytucji społeczno-oświatowych stały się instytucjami realizującymi państwową politykę kulturalną, w opinii Barbary Białkowskiej „nie doceniano roli bibliotek dla dzieci i ich znaczenia dla kształtowania się kultury oraz nawyków czytania”³². Potwierdzały to wspomniane wcześniej dysproporcje między wielkością publiczności czytelniczej a ofertą księgozbiorową bibliotek publicznych.

Zasługę w uregulowaniu zasad funkcjonowania bibliotek dla dzieci ma Towarzystwo Przyjaciół Dzieci. Wznowienie działalności jego bibliotek oraz rozproszenie książek w różnych placówkach Towarzystwa — m.in. domach dziecka, przedszkolach, świetlicach, internatach, w ośrodkach kolonijnych — skłoniły władze TPD do powołania w 1949 roku przy Wydziale Pedagogicznym wspomnianej wcześniej Sekcji Bibliotek Dziecięcych. Postawiono jej kilka celów: uporządkowanie, scalenie zbiorów rozmieszczonych w różnych placówkach Towarzystwa oraz przeprowadzenie ich selekcji, tworzenie publicznych bibliotek dla dzieci, poradnictwo z zakresu organizacji i działalności bibliotek, organizowanie szkoleń dla bibliotekarzy placówek własnych, samorządowych, a w ostatnich latach działania Sekcji — także bibliotekarzy szkolnych. Aby realizować te zadania, Sekcja zbierała informacje o istniejących księgozbiorach, gromadziła materiały o rynku wydawniczym i opinie Komisji Oceny Książek, jak również opracowywała instrukcje, regulaminy, przeprowadzała wizytacje w bibliotekach oraz kupowała zbiory³³.

Centralny Zarząd Bibliotek zainteresował się pozaszkolnym czytelnictwem dzieci w 1951 roku, jednak dopiero w 1954 roku zatrudniono pracownika zajmującego się organizacją czytelnictwa dziecięcego — Starszego Radcę do Spraw Czytelnictwa Dzieci. Stanowisko to objęła Maria Gutry, organizatorka przedwojennych bibliotek dziecięcych w Warszawie. Za najpilniejsze zadania Centralny Zarząd Bibliotek uznał wówczas: dokonanie analizy sieci istniejących bibliotek; opracowanie jednakowych ram organizacyjnych, przygotowanie instruktorów wojewódzkich bibliotek publicznych do pracy nad czytelnictwem dziecięcym, rozpoczęcie regularnego szkolenia bibliotekarzy dziecięcych³⁴.

W kwietniu 1952 roku Centralny Zarząd Bibliotek przygotował Krajową Konferencję Bibliotekarzy Publicznych Bibliotek dla Dzieci. Jak po latach wspominała Białkowska,

Oczywiście władzom chodziło o wychowanie socjalistyczne i ideologiczne, ale włączenie troski o biblioteki dla dzieci do prac bibliotek publicznych

³¹ A. Przecław ska: *Młody czytelnik i współczesność*. Warszawa 1966, s. 103.

³² B. Białkowska: *Wybrane zagadnienia organizacji...*, s. 8.

³³ M. Gutry: *Rozwój bibliotek dla dzieci...*, s. 207—208.

³⁴ *Ibidem*, s. 208—209; Z. Sierykow: *Oddziaływanie bibliotek publicznych na dzieci i młodzież*. W: *Rola bibliotek w kształceniu młodzieży: Wrocław, 6 maja 1987 r. Humor w literaturze dla dzieci i młodzieży: Wrocław, 26 grudnia 1987 r.: materiały z sesji*. Wrocław 1988, s. 17.

oraz finansowe wsparcie dla organizowania tych bibliotek dało szanse praktycznego wykorzystania propagandowych haseł oświatowych do stworzenia prawdziwego dostępu do książki i rozwijania czytelnictwa dzieci ze wszystkich środowisk. A wzorzec organizacyjny tych placówek już istniał i mógł być upowszechniony w całym kraju wraz z wypróbowanymi formami pracy wychowawczej³⁵.

W 1952 roku Centralny Zarząd Bibliotek skierował pismo do podległych placówek w sprawie włączenia kwestii bibliotek dla dzieci do prac działów instrukcyjnych wojewódzkich bibliotek publicznych, z zaznaczeniem, że zagadnienia bibliotek dziecięcych należy uwzględniać w planach i sprawozdaniach kwartalnych. Instruktorów czytelnictwa dziecięcego, wspomaganych przez kierowników działów dziecięcych miejskich i wojewódzkich bibliotek publicznych, oraz instruktorów czytelnictwa w powiatowych i miejskich bibliotekach publicznych zobowiązano do udzielania wsparcia w kompletowaniu księgozbiorów, opracowywaniu pomocy metodycznych, a dla podnoszenia kwalifikacji bibliotekarzy dziecięcych — urządzania seminariów i popularyzowania wiadomości z zakresu literatury dziecięcej³⁶. Celem działów instrukcyjno-metodycznych było „doskonalenie na terenie województwa pracy i działalności publicznych bibliotek powszechnych oraz pracy kulturalno-oświatowej z książką i czytelnikiem, służącej wychowaniu socjalistycznemu społeczeństwa oraz rozwojowi oświaty, kultury i gospodarki narodowej”³⁷. Działy instrukcyjno-metodyczne miały zwrócić szczególną uwagę m.in. na planowanie i organizowanie sieci bibliotecznej, w tym bibliotek dla dzieci. Dlatego też wyróżniono cztery specjalizacje instruktorów, obejmujące: biblioteki na wsi, biblioteki w mieście, pracę z dziećmi i młodzieżą, szkolenie bibliotekarzy³⁸.

Prace instrukcyjno-metodyczne prowadził m.in. Ośrodek Metodyczno-Instrukcyjny Bibliotek dla Dzieci przy Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, powołany w lutym 1952 roku. Ośrodek udzielał porad dotyczących: organizacji bibliotek dla dzieci, doboru, opracowywania i udostępniania księgozbioru, pracy z czytelnikami, pomocy w szkoleniu bibliotekarzy dla dzieci przez współudział w przygotowywaniu programów szkolenia i pomocy naukowych, badań nad czytelnictwem dzieci i młodzieży. Ośrodek gromadził też materiały, z których mogły korzystać wszystkie biblioteki dla dzieci w kraju. Były to m.in. projekty plakatów pro-

³⁵ B. Białkowska: *Maria Gutry (1899—1988)*..., s. 65.

³⁶ B. Groniowska, M. Gutry: *Organizacja i metody pracy bibliotek dziecięcych*. Warszawa 1957, s. 6; M. Gutry: *Rozwój bibliotek dla dzieci*..., s. 208.

³⁷ *Wytyczne do pracy działów instrukcyjno-metodycznych wojewódzkich oraz wojewódzkich i miejskich bibliotek publicznych. Załącznik do Pisma Ministerstwa Kultury i Sztuki Centralnego Zarządu Bibliotek z dnia 18 lipca 1956 r. (Nr B-IV-21/21/56) (w sprawie „Wytycznych do pracy działów instrukcyjno-metodycznych wojewódzkich oraz wojewódzkich i miejskich bibliotek publicznych)*. W: *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych. Według stanu w dn. 1.III.1965*. Zebrał i oprac. T. Zarębski. Warszawa 1965, s. 184.

³⁸ *Ibidem*, s. 185, 188.

mujących twórczość poszczególnych autorów, projekty wystawek, przykłady konkursów, katalogi ilustrowane, teczki wycinków, kartoteka wierszy okolicznościowych, kartoteka zagadnieniowa, materiały do wieczorków dyskusyjnych czy pogadanek³⁹.

W pierwszych powojennych latach widoczna była tendencja do traktowania biblioteki publicznej dla dzieci jako pomocnika szkoły w realizacji programu nauczania, gromadzeniu lektur itp.⁴⁰. Jak stwierdziła Groszlikowa-Groniowska,

Wracając do programów szkolnych, to są one tak obszerne, że dzieci od kl. V mają cały czas wypełniony przysposobieniem umysłowym i organizacyjnym. Na lekturę nieobowiązkową zostaje niewiele czasu. Do biblioteki publicznej dzieci przychodzą, aby się uczyć, szukać materiałów informacyjnych w artykułach czasopism, w encyklopediach i słownikach, tego bowiem nie znajdują przeważnie w bibliotekach szkolnych. W ten sposób dziecięce biblioteki publiczne stały się obecnie z konieczności przede wszystkim pracowniami — bibliotekami naukowymi dla dzieci i młodzieży⁴¹.

Mimo celowego przystosowania metod pracy do potrzeb szkoły, biblioteka publiczna nie mogła jednak rezygnować z popularyzacji indywidualnego czytelnictwa⁴², rozbudzania i pogłębiania zainteresowań czytelnicznych, przyzwyczajania czytelnika do samodzielnego wyboru książek dzięki różnym źródłom informacji, ponieważ „praca biblioteki dziecięcej stanowi niejako uzupełnienie i kontynuację działalności szkoły”⁴³. Nauczenie korzystania z biblioteki szkolnej jej użytkowników (w pewnym stopniu przymusowych) stanowiło element programu kształcenia. Z kolei biblioteka publiczna mogła wpływać na postawy tylko tych dzieci, które przychodziły do biblioteki indywidualnie, dla zaspokojenia własnych potrzeb czytelnicznych, jednak w przeciwieństwie do biblioteki szkolnej dziecko mogło z niej korzystać nie tylko do czasu ukończenia szkoły. Przyzwyczajenie do używania zbiorów i korzystania z oferty biblioteki publicznej było zatem ważnym elementem służącym kształceniu ustawicznemu⁴⁴.

---

³⁹ B. Groniowska: *Formy i metody pracy z czytelnikiem w bibliotekach dziecięcych Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy oraz działalność Ośrodka Instrukcyjno-Metodycznego Bibliotek dla Dzieci*. W: *Zagadnienia czytelnictwa dziecięcego...*, s. 35, 48—49.

⁴⁰ B. Białkowska: *Funkcje biblioteki publicznej dla dzieci i młodzieży*. W: *Z działalności bibliotek publicznych dla dzieci i młodzieży*. [Wybór referatów B. Białkowska]. Warszawa 1989, s. 7.

⁴¹ B. Groniowska: *Zadania dziecięcych bibliotek publicznych*. „Bibliotekarz” 1949, nr 11—12, s. 181.

⁴² Ibidem.

⁴³ A. Przecławska: *Młody czytelnik i współczesność...*, s. 103.

⁴⁴ B. Brzówska: *Współpraca bibliotek publicznych z bibliotekami szkolnymi w realizacji programu szkolnego*. W: *Ideowo-wychowawcza funkcja wrocławskich bibliotek dla dzieci. Materiały z sesji 24 listopada 1976*. Oprac. Z. Sierykow. Wrocław 1977, s. 11; A. Przecławska: *Młody czytelnik i współczesność...*, s. 102—105.

Współpracę bibliotek szkolnych i publicznych podkreślono w wytycznych z 1952 roku, opracowanych przez Centralny Zarząd Bibliotek w porozumieniu z Ministerstwem Oświaty⁴⁵. Dla wzmocnienia opieki wychowawczej i dydaktycznej nad dziećmi i młodzieżą rozpoczęto rozbudowę oddziałów i filii dla dzieci. Publiczne biblioteki dla dzieci, jako placówki wychowania pozaszkolnego, zalecano lokalizować poza obrębem szkoły, aby mogli z nich korzystać uczniowie wszystkich szkół znajdujących się na terenie obsługiwany przez bibliotekę. Przeciwnieństwo stanowi biblioteka szkolna, przeznaczona dla uczniów danej szkoły. Zarówno biblioteki szkolne, jak i biblioteki publiczne dla dzieci służą „kształtowaniu naukowego światopoglądu młodego czytelnika, przyczyniają się do wychowania go w duchu moralności socjalistycznej, pomagają rozumieć i przeżywać piękno zawarte w książkach; uczą umiejętnego korzystania z książek dla celów kształcenia i samokształcenia, przygotowują młodego czytelnika do korzystania z bibliotek dla dorosłych — powszechnych i naukowych”⁴⁶.

Dla skoordynowania pracy bibliotek szkolnych i publicznych konieczna była znajomość ich planów pracy, a w przypadku bibliotek publicznych — uwzględnianie założeń programów szkolnych. Zalecano wymianę doświadczeń w upowszechnianiu książki, organizowaniu form pracy z czytelnikiem oraz obserwację czytelnictwa, zainteresowań dzieci i poczytności poszczególnych tytułów, jak również korzystanie z materiałów z tego zakresu. Potrzebne było zatem uzgadnianie terminów i programów imprez czytelniczych — głośnego czytania, opowiadań czy wieczorów literackich. Wskazywano zalety wspólnego przygotowywania konkursów czytelniczych, wystaw książek i prasy, a przynajmniej wzajemnego informowania o tych wydarzeniach. Należało wykazać się starannością w prowadzeniu polityki gromadzenia książek (szczególnie lektur szkolnych kupowanych w większej liczbie egzemplarzy), zwracając uwagę na wartość ideologiczną, naukową, wychowawczą i artystyczno-literacką zbiorów. Współpraca bibliotek publicznej i szkolnej powinna też obejmować wypożyczanie szkołom kompletów książek. Zaś dla wspomagania bibliotekarzy szkolnych w realizacji programów nauczania w zakresie ogólnej wiedzy o książce proponowano przyjmowanie wycieczek szkolnych, umożliwianie nauczycielom organizowania lekcji bibliotecznych, ewentualnie prowadzenie tych lekcji. Współdziałanie było niezbędne zwłaszcza w sytuacji, gdy biblioteka publiczna dla dzieci mieściła się w budynku szkolnym. Wówczas należało zachować szczególną ostrożność w działaniu, aby podkreślić odmienność biblioteki publicznej jako placówki pozaszkolnej dostępnej dla wszystkich dzieci z danego rejonu. Zalecano zwoływanie wspólnych konferencji dla bibliotekarzy bibliotek szkolnych i publicznych dla dzieci lub udział bibliote-

---

⁴⁵ Pismo Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Centralnego Zarządu Bibliotek z dnia 2 maja 1952 r. (Nr B-V-10e/11). *Ramowe wytyczne współpracy publicznych bibliotek dla dzieci z bibliotekami szkolnymi*. W: *Przepisy prawne dla bibliotek...*, s. 204—205.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 205.

karzy z bibliotek dziecięcych w konferencjach bibliotekarzy i nauczycieli. Zwrócono także uwagę na ścisłą współpracę publicznych bibliotek powszechnych dla dzieci w powiecie czy dzielnicy miasta, w której się znajdują, z wzorcowymi bibliotekami szkolnymi. Aby stworzyć odpowiednie warunki pracy, biblioteki powinny korzystać z pomocy prezydów rad narodowych, rad czytelnictwa i książki oraz komitetów rodzicielskich⁴⁷. Dla ułatwienia włączenia się do pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły, biblioteki publiczne zachęcano do nawiązania kontaktów z ośrodkami doskonalenia kadr pedagogicznych, młodzieżowymi domami kultury oraz z innymi instytucjami i organizacjami kulturalno-oświatowymi, np. ze Związkiem Harcerstwa Polskiego i Związkiem Młodzieży Polskiej. Na wzór radzieckich bibliotek dziecięcych zalecano organizowanie spotkań z rodzicami, podczas których bibliotekarze omawiali wybrane książki i ich wartość wychowawczą. Urządzano też pogadanki na tematy związane z książką i czytelnictwem dzieci czy imprezy poświęcone książce⁴⁸.

Dla rozwoju bibliotekarstwa dziecięcego istotne znaczenie miało opracowanie *Wskazówek w sprawie organizacji bibliotek dla dzieci i księgozbiorów dla dzieci w publicznych bibliotekach powszechnych*⁴⁹ z 1957 roku, pierwszego powojennego dokumentu o działalności bibliotek dla dzieci. W wytycznych wskazano odmienny charakter i zasięg dwóch instytucji służących czytelnikowi dziecięcemu — publicznej oraz szkolnej. W obrębie bibliotek publicznych dzieci mogły korzystać z placówek specjalnie przeznaczonych dla młodego czytelnika lub z bibliotek dla dorosłych z księgozbiorem wydzielonym dla dzieci. Pierwsze z bibliotek służyły czytelnikom w wieku od 7 do 14 lat, jednak można było z nich korzystać także po przekroczeniu tego wieku. Biblioteka dziecięca mogła być oddziałem biblioteki (miejskiej, powiatowej i miejskiej lub dzielnicowej) lub jej filią utworzoną do obsługi określonego rejonu miasta. Zbiory wypożyczano prezencyjnie i na zewnątrz lub tylko w jednej z tych form. We *Wskazówkach...* podano ogólne informacje o organizacji biblioteki — lokalu i umeblowaniu (m.in. dostosowanym do wzrostu czytelników i estetycznym wyglądzie, ważnym dla wychowawczego oddziaływania), księgozbiore i jego klasyfikacji, opracowaniu bibliotecznym (w tym inwentarzu, katalogach), udostępnianiu oraz planowaniu, statystyce i sprawozdawczości. W sprawie księgozbioru zwrócono uwagę na jego staranny dobór i właściwą strukturę oraz systematyczne uzupełnianie. Jak zapisano: „W księgozbiore powinny znajdować się najcenniejsze pozycje z literatury dla dzieci”, a także lektury obowiązkowe i uzupełniające wpisane do programu szkoły podstawowej, książki z różnych dziedzin wiedzy oraz część literatury klasycznej dla dorosłych, dostępna również dla dzieci. Podkreślono różnorodność form literackich,

⁴⁷ Ibidem, s. 204—206.

⁴⁸ F. B u r s o w a: *Rola i zadania publicznych...*, s. 31—32.

⁴⁹ *Wskazówki w sprawie organizacji bibliotek dla dzieci i księgozbiorów dla dzieci w publicznych bibliotekach powszechnych. Załącznik do pisma Nr B-IV-3/22/57 z dnia 20 lipca 1957 r. W: Przepisy prawne dla bibliotek...*, s. 67—74.

tematyki oraz problemów wychowawczych. Założono, że księgozbiór będzie obejmował książki popularnonaukowe (20%), czasopisma (5%), literaturę beletrystyczną (75%), przy czym najwięcej pozycji powinno odpowiadać potrzebom dzieci w wieku od 11 do 14 lat (35%). Kolekcja wypożyczalni miała być na tyle rozbudowana, aby na jednego czytelnika przypadało 5 dzieł. Zasób wypożyczalni nie mógł być jednak mniejszy niż 500 woluminów, a czytelnicy — niż 300 woluminów. Książki niebeletrystyczne porządkowano zgodnie z klasyfikacją dziesiątą, a beletrystykę według czterech kategorii wiekowych lub działów (książki dla najmłodszych; łatwe opowiadania i powiastki; baśnie i powieści obyczajowe; powieści historyczne; powieści podróżnicze i przygodowe; powieści przyrodnicze; poezje; utwory sceniczne). Publiczne biblioteki powszechne nieposiadające wyodrębnionych placówek dla dzieci (oddziałów, filii) zachęcano do wydzielania księgozbiorów dla najmłodszych czytelników.

W 1959 roku opracowano dwa kolejne ważne dokumenty. W ramowym regulaminie bibliotek dla dzieci przypomniano, że są one przeznaczone dla czytelników od 7 do 14 lat, z możliwością przekroczenia tego wieku⁵⁰:

Z wypożyczalni wraz z czytelniami mogą korzystać dzieci, które zaczęły już czytać. Dzieci nie umiejące czytać mogą przychodzić do biblioteki na imprezy (np. opowiadanie baśni) organizowane dla młodszych dzieci. Rodzice (opiekunowie) mogą wypożyczać książki dla dzieci w wieku przedszkolnym, o ile wypożyczalnia posiada dostateczną ilość książek do zaspokojenia potrzeb czytelników w wieku od lat 7 do 14 (bez ograniczania ich zapisu)⁵¹.

Z kolei w piśmie w sprawie zorganizowania w każdym województwie biblioteki wzorowej dla dzieci zaznaczono, że biblioteki tego typu były miejscem praktyk i wycieczek instrukcyjnych, ośrodkiem doświadczeń metodycznych i badawczych. Dlatego też miały być zorganizowane wzorcowo pod względem lokalowym, wyposażenia w meble, księgozbioru opracowanego zgodnie z wymaganiami⁵². Zalecenia te nie doczekały się niestety realizacji, nie przygotowano też wymogów formalnych

⁵⁰ *Ramowy regulamin wypożyczalni wraz z czytelniami dla dzieci. Załącznik Nr 1 do zarządzenia Nr 137 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 1 września 1959 r. w sprawie ramowych regulaminów wypożyczalni i czytelnicy dla dzieci w publicznych bibliotekach powszechnych.* W: *Przepisy prawne dla bibliotek...*, s. 146.

⁵¹ *Instrukcja do ramowego regulaminu wypożyczalni wraz z czytelniami dla dzieci. Załącznik Nr 2 do zarządzenia Nr 137 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 1 września 1959 r. w sprawie ramowych regulaminów wypożyczalni i czytelnicy dla dzieci w publicznych bibliotekach powszechnych.* W: *Przepisy prawne dla bibliotek...*, s. 147; *Instrukcja do ramowego regulaminu czytelnicy dla dzieci. Załącznik Nr 6 do zarządzenia Nr 137 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 1 września 1959 r. w sprawie ramowych regulaminów wypożyczalni i czytelnicy dla dzieci w publicznych bibliotekach powszechnych.* W: *Przepisy prawne dla bibliotek...*, s. 151.

⁵² *Pismo Ministerstwa Kultury i Sztuki Departamentu Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek z dnia 30 września 1959 r. (Nr KOB-VIII-21-5/59) (w sprawie wzorcowej biblioteki dla dzieci).* W: *Przepisy prawne dla bibliotek...*, s. 74—75.

dotyczących otwierania bibliotek wzorowych, choć w świadomości bibliotekarzy termin „biblioteka wzorowa” funkcjonował jako określenie placówki wyróżnionej ze względu na zatrudnioną kadre, zasobny księgozbiór, prowadzenie warsztatu metodycznego i różnorodne formy pracy z czytelnikiem⁵³.

Dla organizacji czytelnictwa dziecięcego ważne były lata 60. Nastąpił wówczas dynamiczny przyrost liczby bibliotek dziecięcych: w 1966 roku otwarto 44 placówki, w roku 1967 — 43, w roku 1969 — 30. Na koniec 1969 roku działały już 584 biblioteki przeznaczone tylko dla dzieci. Stworzono wówczas sieć bibliotek dziecięcych, wykształcił się typ biblioteki dziecięcej łączącej różnorodne funkcje: kształcącą, wychowawczą i rekreacyjną⁵⁴, o czym będzie jeszcze mowa. Na zmiany te wpłynęła na pewno działalność Marii Gutry z Ministerstwa Kultury i Sztuki, która wizytowała biblioteki dla dzieci oraz inspirowała i szkoliła pracujących w nich bibliotekarzy⁵⁵.

Szczególne znaczenie dla wychowania pozaszkolnego — według Barbary Białkowskiej — miała *Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania w Polsce Ludowej* z 15 lipca 1961 roku, w której wychowanie pozaszkolne uznano za integralną część systemu oświatowo-wychowawczego. Ryszard Wroczyński wyróżnił trzy funkcje placówek wychowania pozaszkolnego — „kształtowanie i rozwijanie zamiłowań i zainteresowań; organizowanie wolnego czasu dzieci i młodzieży oraz związane z tym ściśle wychowanie do czasu wolnego (czyli kształtowanie umiejętności organizowania sobie pożytecznego spędzania wolnego czasu); integracja środowiska młodzieży szkolnej danego rejonu, dzielnicy bądź miasta”⁵⁶. Biblioteki jako placówki wychowania pozaszkolnego, wspomagające system kształcenia równoległego i ustawicznego, współpracowały z innymi instytucjami systemu oświaty. Za najważniejszą uznano współpracę biblioteki publicznej ze szkołami⁵⁷.

Biblioteka publiczna dla dzieci współuczestniczyła w wychowaniu i kształceniu przez gromadzenie książek i materiałów niezbędnych uczniom w nauce; prowadzenie usług informacyjno-bibliograficznych związanych z programem nauczania oraz rozwijaniem zainteresowań; organizowanie szkoleń bibliotecznych i czytelniczych oraz niwelowanie różnic kulturowych; pracę z aktywnym bibliotecznym. Z działalności tej uczniowie korzystali indywidualnie. Współpraca szkoły i biblioteki była potrzebna, aby nie powtarzać prac i imprez (np. spotkań z twórcami

⁵³ G. Lewandowicz: *Biblioteki wzorowe dla dzieci*. „Poradnik Bibliotekarza” 1978, nr 11—12, s. 7.

⁵⁴ B. Białkowska: *Wybrane zagadnienia organizacji...*, s. 12; Z. Sierykow: *Odziaływanie bibliotek publicznych...*, s. 17.

⁵⁵ B. Białkowska: *Biblioteki publiczne dla dzieci. Wczoraj — dziś — jutro?* „Bibliotekarz” 1993, nr 4, s. 11.

⁵⁶ R. Wroczyński: *Placówki wychowania pozaszkolnego a problemy organizacji środowiska wychowującego*. „Biuletyn Pedagogiczny” 1967, nr 1/2. Za: B. Białkowska: *Biblioteka publiczna dla dzieci. Wybrane zagadnienia*. Warszawa 1980, s. 27—28.

⁵⁷ *Ibidem*, s. 28—29.

mi, konkursów czy imprez literackich), jak również rozbudzać chęci do korzystania z biblioteki publicznej przez wszystkie dzieci⁵⁸.

Organizację usług bibliotecznych dla dzieci i młodzieży w bibliotekach publicznych zapewniono także w *Ustawie z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach*: „W zależności od potrzeb biblioteki publiczne prowadzą filie biblioteczne, biblioteki objazdowe i punkty biblioteczne oraz stosują inne formy udostępniania materiałów bibliotecznych, uwzględniając szczególnie potrzeby czytelnicze dzieci i młodzieży”⁵⁹. Po reformie szkolnictwa w latach 70. biblioteki publiczne dla dzieci obsługiwały czytelników z trzech grup wiekowych: dzieci przedszkolne, dzieci młodszego wieku szkolnego (kl. I—III), dzieci i młodzież w średnim wieku szkolnym (kl. IV—VII). Młodzież od klasy VIII mogła korzystać z bibliotek dla dorosłych, które powinny uwzględniać potrzeby czytelnicze nastolatków⁶⁰.

Na początku lat 70. stan sieci bibliotek publicznych dla dzieci był zróżnicowany. Najwięcej bibliotek dla dzieci funkcjonowało w ówczesnych województwach: katowickim (61), wrocławskim (60), gdańskim (49). Z kolei najmniej w województwach: łódzkim (bez miasta Łodzi; 13), koszalińskim i opolskim (po 19). W 1975 roku zmieniono podział administracyjny kraju, co skutkowało przekształceniem struktury sieci bibliotek publicznych z trójstopniowej na dwustopniową. Zlikwidowano biblioteki powiatowe, pełniące istotne zadania merytoryczne, szkoleniowe i instruktażowe. Zmiany w organizacji sieci bibliotek publicznych wpłynęły na rozmieszczenie bibliotek dla dzieci. W 1975 roku działało 779 oddziałów i filii dla dzieci (w tym 29 na wsi), które stanowiły 8,7% wszystkich bibliotek publicznych; zgromadzono w nich 6 611 700 woluminów, czyli 7,6% całości zbiorów; z bibliotek korzystało 669 100 czytelników do lat 14 (aneks 2, 3)⁶¹.

Obsługę biblioteczną dzieci prowadziły również biblioteki publiczno-szkolne. Trzy pierwsze otwarto pod koniec lat 60. W latach 70. powołano kolejne 24 placówki. W 1980 roku Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Ministerstwo Oświaty i Wychowania opracowało *Zasady współpracy i łączenia bibliotek publicznych z bibliotekami szkolnymi*, w których zapisano m.in., że

Łączenie bibliotek publicznych ze szkolnymi niesie za sobą wiele zagrożeń dla pełnej realizacji ich zadań statutowych. Powinno więc być traktowane jako rozwiązanie wyjątkowe (a nawet przejściowe) i zgodne z obowiązującym prawem. Połączenie dwóch różnych typów bibliotek nie może dać

⁵⁸ Ibidem, s. 30—31.

⁵⁹ *Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach*. „Dziennik Ustaw” 1968, Nr 12, poz. 63.

⁶⁰ J. Andrzejewska: *Rola bibliotek publicznych dla dzieci w systemie oświaty i wychowania*. W: *Funkcje współczesnej biblioteki i literatury dla dzieci. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej w Opolu 31 maja 1979 roku*. Opole 1979, s. 4—5. Jadwiga Andrzejewska uważała, że w większych miastach powinno otwierać się filie lub oddziały dla młodzieży od lat 14 do 20. Ibidem.

⁶¹ „Biblioteki Publiczne w Liczbach 1975”. Warszawa 1976.

i nie daje prostej oszczędności finansowej. Połączona biblioteka publiczno-szkolna musi bowiem pełnić dwie funkcje: biblioteki szkolnej i publicznej, obsługującej dzieci, młodzież i dorosłych. Dlatego zróżnicowany charakter jej działalności wymaga odpowiedniego lokalu, dodatkowego personelu, wydłużonego czasu pracy oraz nakładów na uzupełnienie zbiorów pod kątem potrzeb całej społeczności lokalnej⁶².

Tworzeniu bibliotek publiczno-szkolnych towarzyszyło przenoszenie bibliotek publicznych do szkół. Należy jednak pamiętać, że pierwsze biblioteki publiczne w lokalach szkolnych zaczęły funkcjonować już w latach 40. i 50. w dawnych województwach: bielskim, legnickim (1947), bydgoskim (1955 i 1957) oraz rzeszowskim (1959). W latach 1949—1959 przeniesiono do szkół 5 bibliotek, w latach 1960—1969 — 7, w latach 1970—1979 — 17⁶³. Opinie instruktorów czytelnictwa dziecięcego potwierdziły, „że zarówno z organizacyjnego, jak i merytorycznego punktu widzenia mariaż bibliotek o różnych funkcjach i zakresach zadań (choć obsługujących tę samą grupę wiekową czytelników) nie jest korzystny, choć niekiedy, wobec lokalowych uwarunkowań, może wydawać się słuszny”⁶⁴.

Jak podkreśliła Jadwiga Andrzejewska, biblioteka publiczna miała być sojusznikiem i pomocnikiem szkoły oraz biblioteki szkolnej, o czym już wcześniej wspomniano. Nie można było zatem likwidować bibliotek szkolnych przez łączenie ich z bibliotekami publicznymi. W latach 60. taki eksperyment przeprowadzono w Związku Radzieckim, ostatecznie w 1968 roku opowiedziano się za odrębnymi bibliotekami szkolnymi i publicznymi oraz współpracą między tymi placówkami. Podstawowym argumentem przeciw łączeniu bibliotek szkolnych i publicznych dla dzieci była dla Andrzejewskiej zbyt niska liczba bibliotek publicznych, niewystarczająca, aby mogły obsłużyć młodzież szkolną. W 1976 roku odnotowano 4 087 086 uczniów w wieku 7—14 lat, ponad 19 000 szkół podstawowych, zaś filii i oddziałów dla dzieci w bibliotekach publicznych — 812. Ponadto Andrzejewska wskazywała inne cele pracy bibliotek publicznych dla dzieci i bibliotek szkolnych. Te drugie, nastawione na pracę ze wszystkimi uczniami, powinny przyciągnąć jak największą liczbę uczniów, także tych, którzy nie odczuwają potrzeby czytania. Jeśli nie zdoła dokonać tego biblioteka szkolna, która może od-

---

⁶² *Zasady współpracy i łączenia bibliotek publicznych z bibliotekami szkolnymi*. W: *Biblioteki publiczno-szkolne. Materiały z konferencji dyrektorów WBP 23—25 kwietnia 1996 r. Stare Jabłonki*. Olsztyn 1996, s. 64—68.

⁶³ B. Białkowska: *Wybrane zagadnienia organizacji...*, s. 25; B. Budyńska, A.M. Krajewska: *Biblioteki publiczno-szkolne. Biblioteki publiczne usytuowane w szkołach*. Warszawa 2002, s. 18—20, 80—81, 109. Zob. też: J. Burakowski: *Biblioteki publiczno-szkolne po trzech latach*. „Bibliotekarz” 1976, nr 1—2, s. 32—34; A. Niemczykowa: *O bibliotekach publiczno-szkolnych wypowiedź dyskusyjna*. „Bibliotekarz” 1975, nr 5—6, s. 98—101.

⁶⁴ B. Białkowska: *Wybrane zagadnienia organizacji...*, s. 27.

działać na uczniów poprzez różne formy (np. aktyw biblioteczny, nauczycieli), istnieje zagrożenie, że nie uda się to żadnej innej bibliotece⁶⁵.

Biblioteki publiczne i szkolne, choć udostępniały zbiory tym samym czytelnikom i pełniły tożsame funkcje, różniły się hierarchią i odmiennym zakresem realizacji, co sprzyjało wzajemnemu uzupełnianiu się. I tak, biblioteka szkolna pełniła funkcje (w kolejności): kształcąco-wychowawczą, diagnostyczno-prognostyczną, opiekuńczo-wychowawczą i kulturalno-rekreacyjną. Z kolei biblioteka publiczna dla dzieci: kulturalno-rekreacyjną, kształcąco-wychowawczą, diagnostyczno-prognostyczną, opiekuńczo-wychowawczą⁶⁶.

Funkcja rekreacyjna biblioteki publicznej dla dzieci powinna polegać na tworzeniu właściwej atmosfery oraz umożliwieniu relaksu i swobodnego wykorzystania wolnego czasu na rozwijanie własnych zainteresowań czy też poszerzanie wiedzy przez formy zabawowe, jak również udział w imprezach czytelniczo-kulturalnych. W bibliotekach w krajach zachodnich (głównie w Danii i Wielkiej Brytanii) cele te realizowano przez otwieranie bibliotek z zabawkami dla najmłodszych oraz gromadzenie gier i zabaw logicznych, przedmiotów równie ważnych dla prawidłowego rozwoju dzieci, jak książki i materiały audiowizualne. W Polsce dominował wówczas jeszcze dziewiętnastowieczny model biblioteki publicznej, wyrażający się nadmiernym dydaktyzmem w pracy z dziećmi, dlatego — jak zauważała Białkowska — organizowaniu rekreacji dzieci należało poświęcić więcej uwagi. Równie niewielką rolę przypisywano kompensacyjnej funkcji bibliotek publicznych dla dzieci, pozwalającej na odreagowanie stresów psychicznych, podnoszenie wiary we własne siły czy kształtowanie prawidłowej postawy wobec innych ludzi⁶⁷.

Wsparcie biblioteki szkolnej w realizacji programu dydaktyczno-wychowawczego szkoły oraz przygotowaniu uczniów do samokształcenia polegało m.in. na zapewnieniu uczniom dostępu do książki i informacji w dniach i godzinach wolnych od zajęć szkolnych. Przynajmniej raz w roku każda klasa powinna uczestniczyć w lekcji w bibliotece publicznej, aby zapoznać się z ofertą usług oraz programem imprez, jak również poznać zasady użytkowania biblioteki i nauczyć się posługiwać książką i czasopiśmem w celu samodzielnego poszukiwania informacji. Szczególną troską należało otoczyć przedszkolaków oraz uczniów klas najniższych, ponieważ jeszcze pod koniec lat 70. lokale bibliotek szkolnych nie były przystosowane do pracy z młodszymi dziećmi, które korzystały zazwyczaj z kompletów książek wypożyczanych przez wychowawcę. Bibliotekarze szkolni uważali za konieczne organizowanie zajęć dla uczniów klas młodszych, uznając, że im

---

⁶⁵ J. Andrzejewska: *Rola bibliotek publicznych...*, s. 7, 9; *Biblioteki dla dzieci i młodzieży za granicą*. Warszawa 1971, s. 63; „Biblioteki Publiczne w Liczbach 1976”. Warszawa 1977, s. 13.

⁶⁶ J. Andrzejewska: *Rola bibliotek publicznych...*, s. 10.

⁶⁷ B. Białkowska: *Funkcje biblioteki publicznej...*, s. 11—12.

wcześniej następuje kontakt dziecka z książką, tym silniejszy wytwarza się nawyk korzystania z biblioteki⁶⁸.

Barbara Białkowska zwróciła uwagę na funkcję społeczną biblioteki publicznej dla dzieci, polegającą na umożliwianiu równego startu życiowego dzieciom i młodzieży z różnych środowisk społecznych przez zapoznanie z dorobkiem kulturowym oraz socjalizację czytelników dzięki kontaktom z grupą rówieśniczą⁶⁹.

W 1974 roku wprowadzono znowelizowane *Wskazówki w sprawie organizacji czytelnictwa dzieci w bibliotekach publicznych*⁷⁰, w których zapisano, że

Zadaniem biblioteki obsługującej dzieci jest kształtowanie osobowości młodych czytelników, ich socjalistycznego wychowania oraz aktywnej, zaangażowanej postawy wobec współczesnego życia przez: rozwijanie zainteresowań czytelniczych od najmłodszych lat i utrwalanie nawyków czytania oraz zaspokajania potrzeb czytelniczych; utrwalanie, pogłębianie i rozszerzanie wiedzy dziecka i wdrażanie go do ustawicznego kształcenia, kształtowanie umiejętności doboru lektury oraz pracy samokształceniowej opartej na książce popularnonaukowej; rozwijanie różnorodnych indywidualnych uzdolnień, zainteresowań, zamiłowań i pasji poznawczych oraz samodzielności myślenia; przygotowanie do aktywnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, budzenie wrażliwości artystycznej oraz przygotowanie do umiejętnego organizowania czasu wolnego⁷¹.

Zwrócono zatem uwagę na wychowawczy, informacyjny, kulturotwórczy, ale przede wszystkim rekreacyjny charakter działań bibliotek dla dzieci.

We *Wskazówkach...* określono wiek czytelników: od 6 do 14 lat. Przypomniano też ramy organizacyjne — biblioteka dla dzieci mogła być oddziałem biblioteki publicznej, filią tej biblioteki lub oddziałem filii. Jeżeli w pobliżu biblioteki publicznej nie działała biblioteka publiczna dla dzieci, w bibliotece ogólnej należało wydzielić kącik dla dzieci z księgozbiorem i katalogami oraz organizować formy pracy odpowiednie dla młodych czytelników. W księgozbiornie miały znajdować się „najcenniejsze pozycje z literatury dla dzieci i młodzieży (dawne i współczesne), lektury podstawowe i uzupełniające, przewidziane aktualnie w programie szkoły podstawowej oraz wybrane pozycje z literatury dla dorosłych (głównie z klasyki), które mogą być udostępniane dzieciom oraz mogące je zaintereso-

⁶⁸ J. Andrzejewska: *Rola bibliotek publicznych...*, s. 11; B. Białkowska: *Funkcje biblioteki publicznej...*, s. 9—10.

⁶⁹ B. Białkowska: *Funkcje biblioteki publicznej...*, s. 10.

⁷⁰ Pismo Ministerstwa Kultury i Sztuki (DBS-III-5330-1/74) z dnia 15 stycznia 1974 r. wprowadzające w życie znowelizowane „Wskazówki w sprawie organizacji czytelnictwa dzieci w bibliotekach publicznych”. W: *Przepisy dla bibliotek publicznych*. Oprac. T. Zarębski. Warszawa 1989, s. 244—251.

⁷¹ *Wskazówki w sprawie organizacji czytelnictwa dzieci w bibliotekach publicznych*. Załącznik do pisma Ministerstwa Kultury i Sztuki z dnia 15 stycznia 1974 r. (DBS-III-5330-1/74). W: *Przepisy dla bibliotek...*, s. 245.

wać”⁷². Bibliotekę zobowiązano także do zakupu książek popularnonaukowych (z różnych dziedzin wiedzy i o różnym stopniu trudności), publikacji encyklopedyczno-informacyjnych i, w zależności od potrzeb, zbiorów audiowizualnych. Określono również strukturę księgozbioru — 34% powinna stanowić literatura popularnonaukowa, a literatura piękna — 66%, z czego najwięcej, bo 34% przypadało dla czytelników z poziomu III-ego, czyli dla dzieci w wieku od 11 do 14 lat. Ponadto biblioteka musiała udostępniać skompletowane roczniki czasopism dla dzieci oraz wybrane roczniki czasopism dla młodzieży starszej i dorosłych, wykorzystywane również przez dzieci, w tym np. „Mówią Wieki” czy „Poznaj Świat”. Należało też gromadzić księgozbiór fachowy dla bibliotekarza. Literaturę piękną klasyfikowano według stopnia trudności, przyjmując podział na cztery poziomy, lub według tematyki, wskazując jeden z dziewięciu działów (m.in. bajeczki i wierszyki dla najmłodszych; powieści i opowiadania historyczne). Dla bardziej zasobnych księgozbiorów zalecano podział poziomowo-działowy. Literaturę popularnonaukową klasyfikowano według symboli Uniwersalnej Klasyfikacji Dziesiątej, zgodnie z *Wykazem działów katalogu rzeczowego w bibliotekach publicznych dla dzieci i młodzieży*, opracowanym w 1972 roku przez Białkowską⁷³. Jego zmienione i uaktualnione wydanie ukazało się w 1982 roku. Wprowadzone zmiany wynikały z nowych ustaleń Międzynarodowej Federacji Dokumentacji (FID) oraz uzgodnień z *Wykazem działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych* z 1979 roku, który obowiązywał w bibliotekach obsługujących dorosłych i dzieci⁷⁴.

We *Wskazówkach...* zwrócono uwagę na pracę wychowawczą biblioteki, zaznaczając, że wszystkie jej formy „powinny służyć propagowaniu książek, rozwijaniu czytelnictwa i rozbudzaniu zainteresowań dzieci różnymi dziedzinami wiedzy oraz różnymi formami aktywnego działania”⁷⁵. Wskazano cztery kierunki pracy wychowawczej: z czytelnikiem indywidualnym, zespołami czytelników (w tym z aktywem bibliotecznym, kołami przyjaciół bibliotek i kółkami zainteresowań); oddziaływanie na ogół czytelników biblioteki poprzez informację zbiorową i masowe imprezy czytelnicze; współpracę ze szkołami, instytucjami kulturalno-oświatowymi i organizacjami dziecięcymi i młodzieżowymi. W pracy wychowawczej zalecano różne formy upowszechniania czytelnictwa, dzieląc je z kolei na trzy rodzaje: formy wizualne (ogłoszenia, plakaty, gazetki bibliotekarskie, wystawy i in.), słowne (np. opowiadanie i głośne czytanie baśni, spotkania autorskie, wieczory literackie, małe formy teatralne) oraz audiowizualne (w tym audycje magnetofonowe, wyświetlanie filmów, audycje radiowe i telewizyjne)⁷⁶.

---

⁷² Ibidem.

⁷³ Ibidem.

⁷⁴ *Wykaz działów katalogu rzeczowego dla małych bibliotek publicznych*. Oprac. J. C z a r n e c k a. Warszawa 1979, s. 5.

⁷⁵ *Wskazówki w sprawie organizacji czytelnictwa...*, s. 250.

⁷⁶ Ibidem.

Biblioteki dla dzieci zobowiązano do prowadzenia służby informacyjno-bibliograficznej, w tym przysposobienia czytelniczego (przez pogadanki i lekcje biblioteczne dla czytelników biblioteki oraz uczniów pobliskich szkół), poradnictwa w doborze materiałów i pomocy fachowej w ich wykorzystaniu oraz udzielania informacji bibliograficznych i rzeczowych. Współpraca ze szkołami była obowiązkiem biblioteki publicznej dla dzieci i miała polegać przede wszystkim na organizowaniu — oprócz przysposobienia czytelniczego dla uczniów odwiedzających bibliotekę w ramach lekcji — imprez czytelniczych, spotkań autorskich, konkursów itp. Szkoła i biblioteka publiczna powinny także wymieniać się wnioskami z obserwacji czytelników i doświadczeniami pracy z uczniami, uzgadniać plany pracy oraz wzajemnie informować się o akcjach upowszechniających czytelnictwo⁷⁷.

W roku szkolnym 1974/1975 Barbara Białkowska przeprowadziła badania dotyczące działalności trzech bibliotek publicznych dla dzieci — dwóch w Warszawie i jednej w Mławie. Ponadto, w pierwszym kwartale 1975 roku przy pomocy instruktorów czytelnictwa dziecięcego publicznych bibliotek wojewódzkich zebrano ogólnopolskie dane liczbowe obejmujące formy pracy z czytelnikami, stosowane w 1974 roku w oddziałach i filiach bibliotek publicznych dla dzieci⁷⁸. Są to pierwsze badania bibliotek dla dzieci na tak dużą skalę, dlatego warto je przytoczyć.

W 1974 roku biblioteki publiczne dla dzieci stosowały następujące formy pracy: opowiadanie, głośne czytanie, pogadanki i odczyty, przeglądanie książek, dyskusje, spotkania autorskie, konkursy i quizy, imprezy, zebrania czytelników, wycieczki do bibliotek, lekcje biblioteczne, wycieczki poza bibliotekę, filmy, plakaty, wystawy, wystawy nowych książek, katalogi, albumy, kalendarze historyczne itp. Niektóre podejmowano regularnie, inne nie. I tak, opowiadanie baśni i głośne czytanie z wyjątkiem miesięcy wakacyjnych organizowano przez cały rok z tą samą częstotliwością (średnio we wszystkich bibliotekach w ciągu miesiąca 303 razy inicjowano opowiadanie baśni i 273 razy głośne czytanie), natomiast wycieczki i lekcje biblioteczne odbywały się głównie w maju. Także w maju najczęściej organizowano takie formy pracy, jak: pogadanki i odczyty, dyskusje, spotkania autorskie, wyświetlanie filmów, konkursy, imprezy, plakaty, wystawy. Choć koncentracja wielu form działalności wiązała się z cyklem pracy bibliotecznej i dążeniem do podsumowań w okresie Dni Oświaty oraz z zamknięciem pracy kulturalno-oświatowej wraz z zakończeniem roku szkolnego, to jednak — jak zwróciła uwagę Białkowska — wycieczki klas szkolnych do biblioteki publicznej pod koniec roku szkolnego, zamiast na jego początku, w znacznym stopniu traciły znaczenie dydaktyczne. Podobnie lekcje biblioteczne w większości przypadków prowadzone w maju świadczyły o jednorazowości przedsięwzięcia, a nie systematycznej realizacji programu przysposobienia czytelniczego i bibliotecznego⁷⁹.

⁷⁷ Ibidem, s. 250—251.

⁷⁸ B. Białkowska: *Biblioteka publiczna dla dzieci...*, s. 40, 41.

⁷⁹ Ibidem, s. 70—74.

W 1974 roku około połowa bibliotek dla dzieci posiadała czytelnie (344 czytelnie w 682 bibliotekach), a w 330 placówkach działały stałe kółka zainteresowań. Najwięcej bibliotek, bo 84,2% (574), współpracowało ze szkołami. Choć nie wszystkie placówki dysponowały odpowiednimi warunkami do organizowania lekcji bibliotecznych, to jednak obowiązkiem zapoznania uczniów z biblioteką publiczną w czasie wycieczki objęto wszystkie biblioteki dziecięce⁸⁰. Biblioteki współpracowały także ze Związkiem Harcerstwa Polskiego (ZHP). W roku szkolnym 1969/1970 ZHP kładł nacisk na propagowanie czytelnictwa, ale nie wpłynęło to — jak stwierdziła Białkowska — na „widoczną zmianę stylu pracy drużyn harcerskich, a w każdym razie nie zostało odczute (i zarejestrowane) w pracy bibliotek publicznych dla dzieci”⁸¹. Ponadto biblioteki współdziałały z domami kultury (176), ze świetlicami (110), z klubami (95), ogrodami jordanowskimi (23), z innymi instytucjami i organizacjami (190)⁸².

Kolejne badania bibliotek publicznych dla dzieci Białkowska przeprowadziła w połowie lat 80. Okazało się, że 63% województw dysponowało mniej niż 20 placówkami przeznaczonymi wyłącznie dla dzieci i młodzieży, a tylko 10% więcej niż 40. Najbardziej rozbudowaną sieć oddziałów i filii dla dzieci i młodzieży stworzono w województwach: katowickim, warszawskim, poznańskim i bydgoskim. Najmniej bibliotek dla dzieci i młodzieży otwarto z kolei w województwach: konińskim, przemyskim, sieradzkim i białkopodlaskim. Sieć bibliotek dla dzieci była zagęszczona w dużych skupiskach zasiedlenia, w aglomeracjach miejskich i wielkomiejskich, zdecydowanie mniej bibliotek powstawało na wsi (aneks 2). Jedna trzecia bibliotek mieściła się w lokalach przygotowanych prowizorycznie lub w ogóle nieprzystosowanych do celów bibliotecznych. Jednak nawet biblioteki znajdujące się w lokalach projektowanych dla biblioteki publicznej nie zawsze posiadały funkcjonalne pomieszczenia służące obsłudze czytelników dziecięcych. Brakowało w nich miejsca na czytelnie (te istniejące często były za ciasne), oddzielnego pomieszczenia do pracy zespołowej z czytelnikami, a najczęściej specjalnych sal do czytania bajek najmłodszym. Zazwyczaj biblioteki zajmowały lokal o powierzchni od 100 do 200 m². Wysoki udział czytelników do lat 14, zwłaszcza w bibliotekach publicznych na wsi, potwierdzał, że to nie specjalistyczne biblioteki dla dzieci, ale tzw. ogólne biblioteki publiczne zaspokajały większość zapotrzebowań młodych czytelników. Z przeprowadzonych badań wynika jednak, że biblioteki wojewódzkie nie przejawiały głębszej troski o sposób obsługi czytelników do lat 14 w bibliotekach ogólnych⁸³.

Dzieci stanowiły szczególnie dużą grupę czytelników w bibliotekach wiejskich. W połowie lat 80. z bibliotek tych korzystało od 40% do 70% dzieci, a wy-

⁸⁰ Ibidem, s. 74—75.

⁸¹ Ibidem, s. 75.

⁸² Ibidem, s. 70—71.

⁸³ B. Białkowska: *Wybrane zagadnienia organizacji...*, s. 15—18, 33—35, 37—38, 70.

pożyczenia literatury pięknej dla dzieci wynosiły od 50% do 70%. W sieci bibliotek publicznych w 1989 roku działało 1 300 bibliotek dla dzieci, z czego tylko 231 na wsi. Najwięcej filii bibliotecznych dla dzieci funkcjonowało w województwach toruńskim i zamojskim, a oddziałów — w województwach zamojskim i rzeszowskim (aneks 3). Choć w organizowanych imprezach, prelekcjach i spotkaniach uczestniczyli głównie czytelnicy do lat 14, nie miało to wpływu na strukturę księgozbiorów bibliotek na wsi, jak również na programy kształcenia i doskonalenia bibliotekarzy⁸⁴.

Chociaż biblioteki były przeznaczone zarówno dla dzieci, jak i dla młodzieży, to jednak większą troską otaczano dzieci młodsze. Z niewielkim zainteresowaniem spotkała się propozycja, aby w miastach tworzyć osobne biblioteki dla młodzieży lub aby w większych placówkach wyodrębnić osobne stanowiska obsługi dzieci młodszych i starszych. Koncentrowano się zazwyczaj na dziecku młodszym, co miało na celu pozyskanie czytelników, jednak później zbyt mało uwagi poświęcano rozwojowi zainteresowań dzieci starszych. Dlatego też młodzież często rezygnowała z usług bibliotecznych lub korzystała z biblioteki publicznej tylko w razie konieczności (np. wypożyczenie lektury). Rozwojowi zainteresowań — oprócz pracy bibliotecznej — nie sprzyjała także struktura zbiorów bibliotecznych. Gromadzono wyjątkowo niewiele książek popularnonaukowych, których zbiory w wielu placówkach stanowiły poniżej 10%. Za jedną z przyczyn takiej sytuacji Jan Burakowski uznał zbyt słabą znajomość *Wskazówek...*⁸⁵, które zalecały gromadzenie literatury niebeletrystycznej w zakresie ok. 34%. Na pewno większą rolę odegrał „popularny i — ogólnie rzecz biorąc — bardzo pożyteczny poradnik metodyczny *W bibliotece dla dzieci*, na którym wychowało się już kilka pokoleń bibliotekarek dziecięcych”⁸⁶. Wydanie drugie z 1972 roku zalecało gromadzenie 20% pozycji niebeletrystycznych w czytelni oraz 10% w wypożyczalni⁸⁷: „Im niższy odsetek książek niebeletrystycznych — tym proporcjonalnie niższe czytelnictwo tych książek (do zbiorów kupuje się przede wszystkim publikacje informacyjne nie będące przecież, z natury rzeczy, lekturami do »poduszki«). Tylko szeroki wybór książek popularnonaukowych może stanowić podstawę masowego rozwoju czytelnictwa”⁸⁸.

Obraz bibliotekarstwa publicznego dla dzieci nie byłby pełny bez zwrócenia uwagi na muzea książki dziecięcej. Po zakończeniu II wojny światowej wznowiło swoją działalność warszawskie Muzeum Książki Dziecięcej — jeden z działów

⁸⁴ Ibidem, s. 21—25, 32.

⁸⁵ *Wskazówki w sprawie organizacji czytelnictwa...*, s. 244—251.

⁸⁶ J. Burakowski: *Czym skorupka za młodu nasiąknie (o problemach struktury zbiorów w bibliotekach dziecięcych)*. „Bibliotekarz” 1989, nr 10—11, s. 22.

⁸⁷ E. Rawiczowa: *Księgozbiór*. W: *W bibliotece dla dzieci. Poradnik metodyczny*. Red. I. Stachelska. Wyd. 2 popr. i uzup. Warszawa 1972, s. 32.

⁸⁸ J. Burakowski: *Czym skorupka za młodu...*, s. 22.

⁸⁹ M. Gutry: *Warszawskie biblioteki dla dzieci...*, s. 715—717.

Biblioteki Publicznej — do którego w 1945 roku powróciła część zbiorów archiwalnych wywieziona z Warszawy do Pruszkowa. Tak jak przed wojną, książki podzielono na cztery działy: książki polskie XIX i początku XX w., książki zakwalifikowane do bibliotek, książki odrzucone, książki w językach obcych. W 1946 roku księgozbiór liczył 1 500 opracowanych woluminów, a pod koniec 1956 roku — 12 433 woluminy. Muzeum Książki Dziecięcej było i jest ośrodkiem badań nad literaturą dla dzieci. Pracownicy Działu Bibliotek dla Dzieci i Muzeum Książki Dziecięcej brali udział w Komisji Oceny Książek Ministerstwa Oświaty jako recenzenci, jak również uczestniczyli w pracach Instytutu Pedagogiki nad opracowaniem spisu lektur uzupełniających dla poszczególnych klas. Przygotowali także spisy książek na wystawy zagraniczne, m.in. w Budapeszcie, Indiach, Monachium oraz współpracowali z Instytutem Książki i Czytelnictwa przy sporządzaniu katalogu podstawowego dla bibliotek gromadzkich⁸⁹.

Pierwsze wzmianki o Muzeum Książki Dziecięcej w Łodzi pochodzą z 1960 roku. Witold Wieczorek, pierwszy kierownik utworzonego w tymże roku Działu Zbiorów Specjalnych, zapisał: „Książki dziecięce w naszych zbiorach ewentualnie włączyć do działu specjalnego jako druki nietypowe — muzeum książki dziecięcej”⁹⁰. Z tego samego roku pochodzi również wskazówka Jana Augustyniaka, ówczesnego dyrektora Biblioteki: „Zalecam kontynuowanie gromadzenia dzieł z zakresu klasyki literatury dziecięcej (książki i czasopisma) do przyszłego muzeum historii książki dziecięcej przy MBP w Łodzi na wzór muzeum literatury dziecięcej istniejącego w Warszawie”⁹¹. Pierwszą partię książek przewidzianych do wzbogacenia muzeum wpisano do inwentarza biblioteki w 1964 roku. W początkowym okresie swojej działalności muzeum gromadziło również czasopisma, ale z powodu braku miejsca w 1986 roku czasopisma przeniesiono do księgozbioru zasadniczego biblioteki. Bardzo cenną kolekcję książki dziecięcej Janusza Dunina zakupiono w 1992 roku. W ten sposób muzeum wzbogaciło się o blisko 700 tytułów wydanych od początku XIX wieku do roku 1939. W muzeum zgromadzono głównie literaturę dziecięcą i młodzieżową w języku polskim. Dość duży procent stanowi literatura popularnonaukowa o tematyce historycznej, przyrodniczo-geograficznej, religijno-moralnej i naukowo-technicznej oraz wszelkiego typu encyklopedie. Muzeum Książki Dziecięcej nie doczekało się niestety odrębnego lokalu — jego księgozbiór wchodzi w skład Działu Zbiorów Specjalnych⁹².

Badania sieci bibliotek publicznych dla dzieci przeprowadzone w połowie lat 80. wykazały, że pomimo głoszonych haseł o opiekuńczości socjalistycznego państwa w sferze oświaty i kultury, stan lokalowy, finansowy oraz wyposażenie biblio-

⁹⁰ E. Domańska: *Muzeum Książki Dziecięcej — słów kilka o historii i zbiorach w 40-lecie istnienia*. „Biuletyn Informacji Bibliotecznych i Kulturalnych” 2004, nr 3, s. 5.

⁹¹ Ibidem.

⁹² D. Kapela: *Muzeum Książki Dziecięcej w Łodzi*. „Guliwer” 1999, nr 5, s. 32—36; E. Domańska: *Muzeum Książki Dziecięcej...*, s. 5.

tek były dalekie od światowych standardów. „Biblioteki publiczne dla dzieci i młodzieży były jednak jakąś alternatywą dla przymusowych lektur szkolnych, wprowadzały w klasykę światowej literatury, były miejscem dobrowolnego uczestnictwa w mądrym i wartościowym zagospodarowaniu wolnego czasu i przez to wspomagały proces wychowania rodzinnego oraz edukacji szkolnej, rozszerzając (a niejednokrotnie korygując) zasoby wiedzy i wrażliwości dziecka”⁹³.

---

⁹³ B. Biąłkowska: *Biblioteki publiczne dla dzieci...*, s. 13. Kolejne badania dotyczące funkcjonowania bibliotek publicznych dla dzieci zob.: G. Lewandowicz: *Biblioteki publiczne dla dzieci w Polsce. Raport z badań*. Warszawa 2003.

A n e k s 1. Spis aktów prawnych dotyczących bibliotek publicznych dla dzieci w latach 1945—1990 (wybór)

1. *Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi.* „Dziennik Ustaw” 1946, Nr 26, poz. 163.
2. *Pismo Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz Centralnego Zarządu Bibliotek z dnia 2 maja 1952 r. (Nr B-V-10e/11). Ramowe wytyczne współpracy publicznych bibliotek dla dzieci z bibliotekami szkolnymi.* W: *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych. Według stanu w dn. 1 III 1965.* Zebrał i oprac. T. Z a r z ę b s k i. Warszawa 1965.
3. *Okólnik Nr 18 z 30 lipca 1955 r. (SO7-3493/55) o współpracy szkół i wydz. oświaty ze związkami zawodowymi w zakresie realizacji uchwały CRZZ w sprawie pracy związków zawodowych w dziedzinie wychowania i opieki nad dziećmi.* „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1955, Nr 11, poz. 102.
4. *Wytyczne do pracy działów instrukcyjno-metodycznych wojewódzkich oraz wojewódzkich i miejskich bibliotek publicznych. Załącznik do Pisma Ministerstwa Kultury i Sztuki Centralnego Zarządu Bibliotek z dnia 18 lipca 1956 r. (Nr B-IV-21/21/56) (w sprawie „Wytycznych do pracy działów instrukcyjno-metodycznych wojewódzkich oraz wojewódzkich i miejskich bibliotek publicznych”).* W: *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych. Według stanu w dn. 1.III.1965.* Zebrał i oprac. T. Z a r z ę b s k i. Warszawa 1965.
5. *Wskazówki w sprawie organizacji bibliotek dla dzieci i księgozbiorów dla dzieci w publicznych bibliotekach powszechnych. Załącznik do pisma Nr B-IV-3/22/57 z dnia 20 lipca 1957 r.* W: *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych według stanu w dniu 1.III.1965.* Zebrał i oprac. T. Z a r z ę b s k i. Warszawa 1965.
6. *Ramowy regulamin wypożyczalni wraz z czytelnią dla dzieci. Załącznik Nr 1 do zarządzenia Nr 137 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 1 września 1959 r. w sprawie ramowych regulaminów wypożyczalni i czytelnii dla dzieci w publicznych bibliotekach powszechnych.* W: *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych. Według stanu w dn. 1.III.1965.* Zebrał i oprac. T. Z a r z ę b s k i. Warszawa 1965.
7. *Pismo Ministerstwa Kultury i Sztuki Departamentu Pracy Kulturalno-Oświatowej i Bibliotek z dnia 30 września 1959 r. (Nr KOB-VIII-21-5/59) w sprawie wzorcowej biblioteki dla dzieci.* W: *Przepisy prawne dla bibliotek powszechnych. Według stanu w dn. 1.III.1965.* Zebrał i oprac. T. Z a r z ę b s k i. Warszawa 1965.
8. *Ustawa z dnia 9 kwietnia 1968 r. o bibliotekach.* „Dziennik Ustaw” 1968, Nr 12, poz. 63.
9. *Pismo Ministerstwa Kultury i Sztuki (DBS-III-5330-1/74) z dnia 15 stycznia 1974 r. wprowadzające w życie znowelizowane „Wskazówki w sprawie organizacji czytelnictwa dzieci w bibliotekach publicznych”.* W: *Przepisy dla bibliotek publicznych.* Oprac. T. Z a r z ę b s k i. Warszawa 1989.
10. *Pismo Ministerstwa Kultury i Sztuki — Departamentu Bibliotek Domów Kultury i Działalności Społeczno-Kulturalnej z dnia 17 lipca 1980 r. (DBS-XIX-530-7/80) w sprawie współpracy bibliotek publicznych z bibliotekami szkolnymi i pedagogicznymi (powiel.).* W: *Przepisy dla bibliotek publicznych.* Oprac. T. Z a r z ę b s k i. Warszawa 1989.

A n e k s 2. Biblioteki publiczne dla dzieci (1971—1990)

Rok	Liczba bibliotek w Polsce ogółem	Liczba oddziałów dla dzieci	Liczba filii bibliotecznych dla dzieci	Liczba bibliotek dla dzieci ogółem	Wzrost/spadek liczby bibliotek dla dzieci	Udział literatury pięknej dla dzieci w całości księgozbioru [%]	Wypożyczenia literatury pięknej dla dzieci [%]	Czytelnicy w wieku 14—15 lat*
1971	5 530	381	263	644	—	21,1	36,4	b.d.
1972	8 725	401	273	674	+30	21,2	36,0	31,1
1973	8 852	431	283	714	+40	21,3	46,6	30,6
1974	8 950	467	291	758	+44	21,4	35,7	30,4
1975	8 974	488	291	779	+21	21,5	b.d.	29,5
1976	9 060	504	308	812	+33	21,4	35,1	29,6
1977	9 128	525	314	839	+27	21,3	45,3	29,2
1978	9 199	562	318	880	+41	21,2	35,1	29,8
1979	9 262	601	326	927	+47	21,0	35,3	30,3
1980	9 313	610	326	936	+9	20,9	35,6	31,2
1981	9 355	631	317	948	+12	20,8	36,6	32,2
1982	9 442	619	318	937	-11	21,0	36,4	32,9
1983	9 572	612	336	948	+11	21,2	36,3	33,4
1984	9 728	660	358	1 018	+70	21,6	37,2	34,7
1985	9 899	747	361	1 108	+90	22,0	37,7	35,2
1986	10 000	789	367	1 156	48	22,4	38,2	36,1
1987	10 129	841	373	1 214	+58	23,0	38,4	37,1
1988	10 248	872	380	1 252	+38	23,5	39,1	37,4
1989	10 313	916	384	1 300	+48	23,7	39,9	38,2
1990	10 270	899	384	1 283	-17	b.d.	b.d.	b.d.

* Od 1987 roku statystyka wskazuje czytelników do lat 15.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: „Biblioteki Publiczne w Liczbach”. Warszawa 1971—1991.

A n e k s 3. Biblioteki publiczne dla dzieci na wsi (1975—1990)

Rok	Liczba bibliotek dla dzieci w Polsce ogółem	Liczba filii bibliotek dla dzieci na wsi	Liczba oddziałów dla dzieci na wsi
1975	779	1	28
1976	812	2	34
1977	839	2	40
1978	880	2	55
1979	927	2	69
1980	936	1	85
1981	948	1	95
1982	937	1	90
1983	948	—	104
1984	1 018	7	116
1985	1 108	8	159
1986	1 156	13	170
1987	1 214	12	203
1988	1 252	10	202
1989	1 300	10	221
1990	1 283	10	224

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: „Biblioteki Publiczne w Liczbach”. Warszawa 1971—1991.